

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора ГАСЮКА Петра Анатолійовича, на дисертаційну роботу Драчевської Ірини Юріївни «Особливості телерентгенографічних показників визначених за методами Steiner, Ricketts, Downs у осіб із ортогнатичним прикусом в залежності від типу обличчя», представлену до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 05.600.065, що утворена згідно наказу ректора ЗВО Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова № 97 від 25 листопада 2022 р. на підставі рішення Вченої ради ВНМУ ім. М. І. Пирогова № 4 від 24 листопада 2022 року з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія»

1. СТУПІНЬ АКТУАЛЬНОСТІ ОБРАНОЇ ТЕМИ

Телерентгенографія, без сумніву, зайняла вагоме місце серед діагностичних методів дослідження в стоматології. Відносна простота її проведення, висока інформативність та точність, вкрай незначне променеве навантаження та відносно низькі матеріальні витрати для пацієнта при її виконанні порівняно з іншими інформативними променевими методами дослідження призвели до широкого впровадження даного методу дослідження в практичну діяльність.

Існує значна кількість методів аналізу телерентгенограм, які розроблені у різні часи, різними авторами в результаті досліджень контингентів населення окремих країн і які мають свої певні переваги та певні недоліки. Враховуючи, що за чисельними повідомленнями, результати досліджень за тими самими авторськими методиками, отримані в населення різних країн в багатьох випадках достатньо суттєво відрізняються і, у тому числі, можуть відрізнятися і від даних, наведених самими авторами методик

цефалометричного аналізу, постала серйозна проблема визначення характерних телерентгенографічних показників в населення різних країн та встановлення їх особливостей в окремих групах населення всередині цих країн.

Зважаючи на вказане, не виникає жодного сумніву щодо актуальності теми дисертаційної роботи Драчевської Ірини Юріївни, яка якраз і присвячена встановленню особливостей телерентгенографічних показників за методами цефалометричного аналізу Steiner, Ricketts та Downs у мешканців України юнацького віку із ортогнатичним прикусом в залежності від їх статі та типу обличчя.

2. ОЦІНКА НАУКОВОГО РІВНЯ ДИСЕРТАЦІЇ І НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА.

Дисертація виконана у Вінницькому національному медичному університеті ім. М. І. Пирогова на кафедрі стоматології дитячого віку як ініціативна наукова тематика (№ державної реєстрації: 0121U113159).

Тема дисертаційної роботи, її завдання є актуальними, важливими як у теоретичному, так і в практичному плані для медицини. Під час проведення досліджень дисертантка застосувала загальновизнані, цілком сучасні методи досліджень, провела в ліцензійному статистичному пакеті досконалу статистичну обробку отриманих результатів та математичне моделювання ТРГ-показників методом покрокового регресійного аналізу. Узагальнення та аналіз отриманих результатів проведене здобувачем на належному рівні, що дозволило чітко сформулювати конкретні висновки дисертації, які відповідають поставленим завданням дослідження.

Загалом дисертація виконана на високому науково-методичному рівні у відповідності до вимог стосовно дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Так само відзначається і належний високий рівень усіх наукових публікацій здобувача як у вітчизняних фахових наукових виданнях, так і в публікації в закордонному журналі та матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій.

3. НОВИЗНА ПРЕДСТАВЛЕНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА/АБО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕНИХ ЗДОБУВАЧЕМ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПОВНОТА ВИКЛАДУ В ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЯХ.

Представлені дисертанткою власні результати досліджень мають незаперечну наукову новизну.

Так, уперше в українських юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом та різними типами обличчя за Гарсон встановлені межі процентильного розмаху телерентгенографічних краніометричних показників, що використовують в методиках цефалометричного аналізу за Bjork, Burstone, Jarabak, Ricketts, Schwarz і Steiner (1 група показників) та ТРГ-показників щелеп, міжщелепних показників, показників положення окремих зубів та показників м'яких тканин обличчя, визначених за методами Steiner, Ricketts і Downs (2 і 3 групи показників).

Уперше встановлені прояви статевого диморфізму за дослідженими ТРГ-показниками в українських юнаків і дівчат із ортогнатичним прикусом та різними типами обличчя за Гарсон та відмінності за даними показниками між юнаками, або між дівчатами з різними типами обличчя за Гарсон.

Також уперше в мешканців України юнацького віку різної статі з ортогнатичним прикусом та із різними типами обличчя за Гарсон розроблені і проаналізовані достовірні регресійні моделі цефалометричних показників 2-ї групи, на визначення яких найбільш часто орієнтуються при виконанні ортодонтичного лікування, в залежності від 1-ї групи ТРГ-показників мозкового черепа та моделі ТРГ-показників 3-ї групи – положення окремих зубів та профілю м'яких тканин обличчя, які можуть корегуватися, в залежності від ТРГ-показників 1-ї та 2-ї груп. Такі моделі створені для юнаків з широким типом обличчя та для дівчат з широким та з дуже широким типами обличчя за Гарсон.

Результати проведених здобувачем дисертаційних досліджень повністю викладені в опублікованих наукових працях: загалом 12 публікацій

(з них 6 опубліковані одноосібно), у тому числі: 7 статей у фахових наукових виданнях України (з них 1 стаття – у виданні, яке входить до міжнародної наукометричної бази Web of Science), 1 стаття опублікована в закордонному науковому журналі (Польща), 3 публікації у вигляді тез в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. Отримане свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір.

4. НАУКОВА ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ, НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДИСЕРТАЦІЇ.

Дисертантка виконала глибокий патентно-інформаційний та науковий пошук, ретельно проаналізувала існуючу наукову літературу за напрямком досліджень, які планувалися, що дозволило чітко визначити тему, мету та завдання дисертаційного дослідження. Для виконання завдань дослідження застосовані сучасні високоінформативні методи досліджень: телерентгенографічні – для встановлення лінійних і кутових розмірів черепно-лицевих показників та кефалометричні – для визначення типу обличчя за Гарсон. Результати досліджень отримані на достатній кількості і якісно вибірці українських юнаків і дівчат з ортогнатичним прикусом за 11-ма пунктами за Бушаном М. Г. і різними типами обличчя за Гарсон. Усі дослідження проведені за наявності інформованої згоди досліджуваних осіб. Отримані результати були піддані належній статистичній обробці в ліцензованій програмі, чітко описані у розділах власних досліджень з подальшим ретельним узагальненням та ґрунтовним аналізом. Аналіз отриманих результатів проведений з порівнянням власних даних з результатами попередньо виконаних досліджень в схожому напрямку іншими науковцями та практиками. Усі основні положення дисертації і кінцеві висновки ґрунтуються на отриманих результатах та їх аналізі, відповідають результатам досліджень, є логічними, чіткими.

Таким чином, достовірність та наукова обґрунтованість отриманих результатів дослідження, основних його положень та висновків не викликають

сумніву.

5. РІВЕНЬ ВИКОНАННЯ ПОСТАВЛЕНОГО НАУКОВОГО ЗАВДАННЯ, ОВОЛОДІННЯ ЗДОБУВАЧЕМ МЕТОДОЛОГІЄЮ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Під час виконання дисертаційного дослідження здобувач показала належне володіння методологією наукової діяльності як на етапі планування, так і під час безпосереднього виконання досліджень. Автором самостійно проведений інформаційно-патентний пошук, визначені мета та завдання дослідження, обрані методи дослідження, необхідні і достатні для їх виконання. Дисертантка самостійно провела морфометрію досліджуваних телерентгенографічних показників та виконала статистичну обробку отриманих результатів, самостійно написала розділи аналітичного огляду літератури, загальної методики й основних методів досліджень та усі розділи власних досліджень, сформувала та оформила таблиці додатків. Аналіз та узагальнення результатів дослідження та формулювання висновків проведені за участі наукового керівника. Дисертанткою одноосібно, або в співавторстві з науковим керівником і колегами-науковцями опубліковані статті у фахових наукових виданнях та тези у матеріалах фахових конференцій. У наукових публікаціях з співавторами дисертантці належать основні результати стосовно особливостей та статевих розбіжностей ТРГ-показників, що використовують у методиках Steiner, Ricketts і Downs, а також створених регресійних моделей телерентгенографічних показників за даними методиками.

Загалом вважаю, що поставлене наукове завдання виконано повністю на високому рівні.

6. ТЕОРЕТИЧНЕ І ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Отримані результати дослідження надають нових відомостей щодо морфометричних параметрів структур мозкового черепа, зубо-щелепного

апарату, м'яких тканин та профілю обличчя осіб юнацького віку України з ортогнатичним прикусом, їх особливостей в залежності від статі та типу обличчя, що має важливе теоретичне значення як для медицини загалом, так і для стоматології зокрема.

Важливе практичне значення отриманих результатів також є безсумнівним. Встановлені здобувачем межі процентильного розмаху телерентгенографічних показників, що використовуються в методиках Steiner, Ricketts і Downs є важливими орієнтирами для практичних лікарів-стоматологів для досягнення належних результатів при виконанні ортодонтичних втручань під час корекції зубо-щелепних аномалій. Особливо важливими в плані визначення належних параметрів зубощелепного апарату, показників м'яких тканин обличчя в осіб юнацького віку мають розроблені математичні моделі ТРГ-показників, характерних для юнаків або дівчат з певними типами обличчя за Гарсон.

Важливе теоретичне та практичне значення проведеного дисертаційного дослідження підтверджено широким впровадженням отриманих результатів у навчально-педагогічний процес цілої низки відповідних фахових кафедр закладів вищої медичної освіти України та в практичну роботу лікарів-стоматологів КП «Полтавський обласний центр стоматології – стоматологічна клінічна поліклініка» і лікарів-ортодонтів комунального некомерційного підприємства «Вінницька міська клінічна стоматологічна поліклініка» (загалом 7 актів впровадження).

7. ОЦІНКА ЗМІСТУ ДИСЕРТАЦІЇ, ЇЇ ЗАВЕРШЕНОСТІ В ЦІЛОМУ.

Дисертація Драчевської Ірини Юріївни «Особливості телерентгенографічних показників визначених за методами Steiner, Ricketts, Downs у осіб із ортогнатичним прикусом в залежності від типу обличчя» викладена українською мовою на 355 сторінках, з яких 149 сторінок – заліковий машинописний текст. Робота складається з анотації, змісту,

переліку умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів, вступу, огляду літератури, розділу загальної методики й основних методів дослідження, двох розділів власних досліджень, розділу аналізу та узагальнення результатів дослідження, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Дисертація ілюстрована 73 рисунками та 209 таблицями.

В **анотації** українською та англійською мовами стисло представлені основні результати дослідження та наведений список публікацій здобувача, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації і наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

У **вступі**, який містить 6 сторінок, розглянуто актуальність теми дисертації, наведений зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовані мета і завдання дослідження, визначені об'єкт і предмет дослідження, показана наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, вказані особистий внесок здобувача та відомості щодо апробації результатів дисертації, виданих публікацій і структури та обсягу дисертації.

Перший розділ дисертації “Огляд літератури”, написаний літературною мовою, носить аналітичний характер та відображає сучасне бачення автором проблем дисертаційного дослідження. У даному розділі дисертантка виокремила 3 підрозділи, де проводить аналітичний розгляд стосовно застосування методу телерентгенографії та цефалометричних методів дослідження для адекватного прогнозування та планування одонтологічного лікування; важливості урахування вікових, статевих, етнічних, популяційних особливостей людини та важливості урахування типу обличчя при проведенні цефалометричного аналізу.

У кінці розділу авторка робить короткий висновок про необхідність розподілу осіб досліджуваних груп за типами обличчя з метою покращення якості кінцевих результатів цефалометричних досліджень.

У **другому розділі «Загальна методика й основні методи**

дослідження» (складається з 2-х підрозділів) наведена характеристика об'єктів дослідження та проведений опис методологічних підходів, які застосовувались в процесі досліджень. Детально описані кефалометричний метод дослідження, застосований для визначення типів обличчя за Гарсон, телерентгенографічний метод з застосуванням дентального конусно-променевого томографу в режимі цефалометричного дослідження. В даному розділі автор демонструє та описує цефалометричні точки, лінії, показники відстаней та кутів, які визначались в процесі дисертаційного дослідження, аргументує проведений розподіл досліджуваних ТРГ-показників на окремі групи, зазначає використані у дослідженні методи математичної статистики та метод створення моделей ТРГ-показників. Розділ викладений на 21 сторінці та інформативно проілюстрований вісьмома малюнками.

Отримані результати власних досліджень викладені здобувачем в двох самостійних розділах.

Третій розділ «Телерентгенографічні показники в юнаків та дівчат із фізіологічним прикусом, що визначаються за методами Steiner, Ricketts, Downs у залежності від типу обличчя» викладений на 49 сторінках і містить 4 підрозділи, в яких чітко показані встановлені результати дослідження краніальних ТРГ-показників, які зазвичай не змінюються під час хірургічного та ортодонтичного лікування та показників щелеп, положення окремих зубів та м'яких тканин обличчя за методами цефалометричного аналізу за Steiner, Ricketts та Downs – межі процентильного розмаху показників, їх відмінності між юнаками і дівчатами з відповідними типами обличчя та між юнаками або між дівчатами з однаковими типами обличчя. Розділ проілюстрований шістдесятьма чотирма малюнками.

У четвертому розділі (містить 38 сторінок) дисертації наведені результати проведеного регресійного аналізу та математичного моделювання в юнаків і дівчат з різними типами обличчя за Гарсон індивідуальних телерентгенографічних показників зубощелепної системи за Steiner, Ricketts та Downs в залежності від параметрів базальних краніальних структур і ТРГ-

показників верхньої і нижньої щелеп. Розділ містить 3 підрозділи. У першому підрозділі для юнаків із широким типом обличчя та дівчат із широким і дуже широким типами обличчя наведені розроблені моделі ТРГ-показників другої групи за методом Steiner в залежності від ТРГ-показників першої групи – побудовано, відповідно, 5, 4 та 3 достовірних моделей та моделі ТРГ-показників третьої групи за методом Steiner в залежності від ТРГ-показників першої та другої груп – для юнаків із широким типом обличчя 7 моделей, для дівчат з широким і дуже широким типами обличчя, відповідно 6 та 4 моделі.

У другому підрозділі описані результати моделювання ТРГ-показників за методикою Ricketts – в юнаків з широким типом обличчя отримано по 9 моделей ТРГ-показників другої групи в залежності від показників першої групи та третьої групи в залежності від показників першої і другої груп; у дівчат з широким типом обличчя, відповідно 5 та 7 моделей; а у дівчат з дуже широким типом обличчя – відповідно, 2 та 5 моделей. У третьому підрозділі наведені такі ж моделі за методикою Downs – у юнаків з широким типом обличчя, відповідно, 2 та 4 моделі; у дівчат із широким типом обличчя – 1 та 3 моделі і у дівчат з дуже широким типом обличчя – лише 2 моделі з ТРГ-показників третьої групи в залежності від показників першої та другої груп.

Розділ «Аналіз й узагальнення результатів досліджень» викладений на 29 сторінках. Слід відзначити високий рівень дисертантки щодо аналізу одержаного фактичного матеріалу, його узагальнення та співставлення з результатами інших авторів, які наведені у використаних джерелах наукової літератури. Дисертантка стисло підсумовує основні здобутки дисертаційної роботи, зазначає її наукову і практичну значимість дисертації вказуючи, на те, що визначення належних ТРГ-показників за різними методиками цефалометричного аналізу в юнаків і дівчат та створення математичних моделей цих показників в осіб з ортогнатичним прикусом важливо для забезпечення більш індивідуалізованого підходу до пацієнта як в діагностичному плані, так і для передбачення результатів проведеного лікування.

Узагальнюючий та сім окремих **висновків** дисертації, сформульовані чітко, відповідно до отриманих результатів, ґрунтовні, відповідають поставленим завданням дослідження.

Авторка також надає **практичні рекомендації** за результатами проведених досліджень, де детально викладає установку та покрокову роботу з створеною комп'ютерною програмою “SteinerNorm” для розрахунку індивідуальних телерентгенографічних показників за методами Steiner, Ricketts і Downs для українських юнаків і дівчат з урахуванням віку, статі та типу обличчя.

Список використаних джерел містить 268 публікацій, з яких 43 викладені кирилицею та 225 латиницею. У **додатках** наведені наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати та які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та наукові форуми, на яких були апробовані результати дисертації (Додаток А); 7 актів впровадження дисертаційних матеріалів (Додаток Б), таблиці отриманого цифрового матеріалу щодо ТРГ-показників в юнаків і дівчат із фізіологічним прикусом в залежності від типу обличчя (Додаток В) та результатів моделювання індивідуальних телерентгенографічних показників в юнаків і дівчат (Додаток Г).

Дисертацію в цілому вважаю повністю завершеною науковою працею.

8. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОДАЛЬШОГО ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ В ПРАКТИЦІ.

Отримані результати дисертаційних досліджень у вигляді таблиць встановлених меж процентильного розмаху телерентгенографічних показників, що використовуються в методиках Steiner, Ricketts і Downs, розроблених регресійних рівнянь для моделювання належних ТРГ-показників, які можуть корегуватися під час проведення ортодонтичного, ортопедичного втручання в залежності від ТРГ-показників інших груп рекомендуються для урахування та використання в практичній діяльності лікарів ортодонтичної стоматології, ортопедичної стоматології та до урахування при оцінці

результатів ТРГ-дослідження фахівцями з променевої діагностики.

9. ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ЗМІСТУ ДИСЕРТАЦІЇ, ЗАПИТАННЯ ДО ЗДОБУВАЧА.

Під час розгляду представленої дисертації не виникло принципових, або суттєвих зауважень щодо її оформлення та змісту. В той же час, є декілька зауважень, які не знижують наукову та практичну цінність проведеного дослідження:

1. В анотації і в підрозділі наукова новизна одержаних результатів вказано, що уперше в українців юнацького віку з ортогнатичним прикусом із різними типами обличчя визначені прояви статевого диморфізму цефалометричних показників базальних краніальних структур за методами Bjork, Burstone, Jarabak, Ricketts, Schwarz і Steiner. Все ж таки, необхідно чітко акцентувати, що отримані Вами особисті дані в цих осіб з різними типами обличчя саме за Гарсон, адже, є роботи попередників, наприклад, Прокопенка Олександра, де визначені базальні краніальні ТРГ-показники за такими ж методиками, також в українських юнаків і дівчат з різними типами обличчя, але за Шварцом.

2. На наш погляд, назва третього розділу дисертації «Телерентгенографічні показники в юнаків і дівчат із фізіологічним прикусом, що визначаються за методами Steiner, Ricketts і Downs у залежності від типу обличчя» не зовсім повно відображає викладений у розділі матеріал. Так, у першому підрозділі даного розділу показані отримані результати за ТРГ-показниками першої групи, серед яких були й показники за методиками Bjork, Burstone, Jarabak і Schwarz.

Також, під час розгляду дисертації виникло декілька запитань, на які прошу надати відповіді:

1. Ви досліджували ТРГ-показники, які використовуються в методиках цефалометричного аналізу за Steiner, Ricketts і Downs. Якій би з цих трьох методик цефалометричного аналізу Ви особисто надали б перевагу у своїй

практичній діяльності?

2. У другому висновку дисертації Вами вказано, що для цефалометричних показників, що відносяться до першої групи, як в юнаків, так і у дівчат практично не встановлено достовірних відмінностей між представниками з різними типами обличчя. Як Ви вважаєте, чому?

3. Вами створена комп'ютерна програма "SteinerNorm" для розрахунку індивідуальних телерентгенографічних показників за методами Steiner, Ricketts і Downs для представників української популяції з урахуванням віку, статі та типу обличчя. Скажіть, будь ласка, чи зможуть практичні лікарі використовувати дану програму, зважаючи на те, що вона захищена авторським свідоцтвом на твір?

10. ВІДСУТНІСТЬ (НАЯВНІСТЬ) ПОРУШЕНЬ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ.

У тексті дисертації, наукових публікаціях Драчевської Ірини Юріївни не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації або фальсифікації результатів. Текст дисертації є оригінальним. За результатами перевірки на плагіат програмним засобом «Unicheck» рівень оригінальності рукопису дисертації становить 86 % (згідно відповідної довідки), а наявні окремі співпадіння зафіксовані з власними публікаціями, термінологією, посиланнями на наукову літературу та загальноновживаними фразами.

11. ВИСНОВОК ПРО ВІДПОВІДНІСТЬ ДИСЕРТАЦІЇ ВСТАНОВЛЕНИМ ВИМОГАМ.

Дисертаційна робота Драчевської Ірини Юріївни «Особливості телерентгенографічних показників визначених за методами Steiner, Ricketts, Downs у осіб із ортогнатичним прикусом в залежності від типу обличчя» є самостійною завершеною науковою працею, в якій представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуальної науково-практичної задачі сучасної стоматології, що полягає у встановленні меж процентильного

розмаху, особливостей та статевих відмінностей телерентгенографічних показників визначених за методами Steiner, Ricketts і Downs та побудові й аналізу математичних моделей індивідуальних цефалометричних параметрів за даними методиками, що характеризують показники верхньої й нижньої щелеп, міжщелепні показники та показники положення зубів і профілю м'яких тканин обличчя в українських юнаків і дівчат із нормальною оклюзією, наближеною до ортогнатичного прикусу, і з різними типами обличчя.

За актуальністю, науковим рівнем виконання, достовірністю, науковою новизною та обґрунтованістю, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів і висновків дисертація Драчевської Ірини Юріївни «Особливості телерентгенографічних показників визначених за методами Steiner, Ricketts, Downs у осіб із ортогнатичним прикусом в залежності від типу обличчя» повністю відповідає існуючим вимогам згідно Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44, а її автор Драчевська Ірина Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія».

Офіційний опонент:

доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри ортопедичної стоматології
Тернопільського національного медичного
університету імені І. Я. Горбачевського
МОЗ України

Петро ГАСЮК